

Artur Bajerski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Zakład Geografii Społecznej

artur.bajerski@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1301-0596>

Położenie i status formalnoprawny szkół podstawowych a dojazdy uczniów z suburbiów – przypadek Poznania

Zarys treści: Relacje miasto–wieś stanowią istotny kontekst funkcjonowania placówek edukacyjnych, szczególnie dla urbanizujących się obszarów podmiejskich. Zachodzą tam nie tylko dynamiczne zmiany sieci szkolnych, ale również występują intensywne przepływy edukacyjne między przedmieściami a miastami centralnymi. Celem artykułu jest skupienie się na drugim z zagadnień i próba odpowiedzi – na podstawie studium przypadku Poznania – na pytania o wpływ położenia szkół w strukturze przestrzennej miasta oraz ich statusu formalnoprawnego (jako placówek publicznych albo niepublicznych) na kształtowanie się kierunków i wielkości dojazdów uczniów z terenów podmiejskich. Analizy wykorzystujące szczegółowe informacje z Systemu Informacji Oświatowej pozwoliły wykazać, że występuje związek położenia szkoły i kierunków napływu do niej uczniów z suburbiów. Wykryto również istotne różnice między placówkami publicznymi i niepublicznymi w tym zakresie.

Słowa kluczowe: Poznań, obszary podmiejskie, dojazdy do szkół, szkolnictwo podstawowe, szkoły publiczne, szkoły niepubliczne

Wprowadzenie

Codziennie dojazdy uczniów zamieszkałych na suburbiach do szkół w mieście są zjawiskiem powszechnie znanym, lecz budzącym jak dotąd co najwyżej umiarkowane zainteresowanie badaczy, pomimo wysokiego i stale rosnącego udziału ludności zamieszkującej strefy podmiejskie (Holme i in. 2013). W Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej można ten stan tłumaczyć ograniczeniem czynników, które mogłyby takie codzienne migracje wywoływać. Najważniejszymi z nich wydają się potencjalny niedorozwój infrastruktury i oferty edukacyjnej na suburbiach oraz nieadekwatny poziom lokalnych szkół względem oczekiwań zamieszkujących suburbia rodzin z klasy średniej. Czynniki te charakterystyczne

są dla fazy dynamicznego rozwoju przedmieść, która cechuje obecnie np. Polskę oraz inne kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Znajduje to potwierdzenie w prowadzonych w naszym kraju badaniach nad rozwojem infrastruktury oświatowej na obszarach podmiejskich oraz w analizach dojazdów podmiejskich uczniów do miejskich szkół (Bajerski 2011, Walaszek 2013, Bul 2024), badaniach satysfakcji z przeprowadzki na suburbia (Beim 2007), jak też odnotowywane jest w dokumentach strategicznych gmin (Wysocka i in. 2022).

W badaniach prowadzonych w Polsce dojazdy do szkół często traktowane są jako jeden z wymiarów społeczno-gospodarczego oddziaływania ośrodków miejskich na otaczającą je przestrzeń. Takie ujęcie ma w polskich badaniach długą tradycję (por. prekursorskie badania Ormickiego 1932, a także relatywnie aktualne analizy np. Bajerskiego 2011, Bartosiewicza 2012, Bula, Walaszek 2015). Badania tego typu można określić jako spojrzenie na wewnętrzne powiązania w wybranej aglomeracji miejskiej poprzez edukację (w tym przypadku wahadłowe migracje edukacyjne – dojazdy do szkół), która nie jest przedmiotem badań *per se*, ale traktowana jest narzędziowo – jako poręczne narzędzie analizy struktury przepływów mieszkańców na obszarach silnie zurbanizowanych. Prowadzi to do relatywnie dobrego rozpoznania zjawiska w zakresie skali przepływów (por. Bul 2024), przy równocześnie niewielkim rozpoznaniu w zakresie pewnych jakościowych wymiarów tych codziennych migracji ze względu na rzadkie ujmowanie w analizach różnych cech szkół. O ile w przypadku szkolnictwa ponadpodstawowego są opracowania wypełniające choćby częściowo tę lukę (np. Guzik 2003 czy ostatnio Bajerski, Kisiała 2023, Jurkowski, Ilnicki 2025), o tyle w przypadku szkolnictwa podstawowego takich opracowań zasadniczo brak (pewnym wyjątkiem jest praca Walaszek 2016). Można to tłumaczyć z jednej strony brakiem przez długie lata łatwo dostępnych i odpowiednio szczegółowych oficjalnych informacji statystycznych (co prowadziło do zgeneralizowanych analiz opartych na szacunkach – np. Bajerski 2011), z drugiej zaś traktowaniem dojazdów do szkół podstawowych i zagadnienia wyboru szkoły podstawowej jako problemu bardzo lokalnego, raczej wewnątrzgminnego niż międzygminnego. Ma to częściowe uzasadnienie w formalnych zasadach organizacji publicznej oświaty – w Polsce, podobnie jak i w wielu innych krajach, organizacja przestrzenna szkolnictwa podstawowego oparta jest na zasadzie rejonizacji kształcenia. Zgodnie z nią w każdej z gmin funkcjonuje sieć publicznych szkół podstawowych, którym przypisane są tzw. obwody szkolne, tj. obszary, z których powinni rekrutować się uczniowie (por. także Falski 1925, Piwowarski 2006). Dojazdy do szkół nie domykają się jednak w granicach obwodów szkolnych. Po pierwsze, zasada rejonizacji kształcenia rzadko kiedy przestrzegana jest rygorystycznie, dlatego część uczniów uczęszcza do publicznych szkół podstawowych innych niż lokalna szkoła rejonowa (tak jest choćby w Poznaniu; Bajerski 2012, 2016). Po drugie, część uczniów uczęszcza do placówek niepublicznych, często oferujących alternatywny model kształcenia wobec placówek publicznych. Generuje to dojazdy do szkół podstawowych wykraczające poza granice gmin, które są szczególnie nasilone na obszarze największych aglomeracji miejskich (por. Bul 2024).

Niniejszy artykuł ma częściowo wypełnić wskazaną wyżej lukę badawczą poprzez bezpośrednie skoncentrowanie się nie tylko na dojazdach ze strefy podmiejskiej do szkół podstawowych w dużym mieście, ale także poprzez ujęcie w badaniach takich zagadnień, jak kierunki migracji, położenie szkół oraz ich status formalnoprawny. W założeniu ma to odsłonić mało poznane dotychczas uwarunkowania kształtujące dojazdy z szybko urbanizujących się obszarów podmiejskich do szkół podstawowych w dużych miastach. W szerszym ujęciu wyniki badań mogą ułatwić pełniejsze zrozumienie wpływu relacji miasto–wieś na migracje do szkół (Bajerski 2014, Burdick-Will, Logan 2017, Xiang, Stillwell 2023).

Celem artykułu jest odpowiedź na dwa pytania badawcze o to, jakie znaczenie w kontekście uczęszczania do szkoły podstawowej w dużym mieście przez uczniów zamieszkujących obszary podmiejskie ma (1) położenie szkół względem suburbiów oraz (2) status formalnoprawny placówki jako publicznej albo niepublicznej (co odpowiada w pewnym uproszczeniu podziałowi na *regular public schools* i *choice schools* – zob. Hoxby, 2002).

Odpowiedź na powyższe pytania zostanie udzielona na podstawie ilościowej analizy dojazdów uczniów do szkół podstawowych Poznania z gmin ościennych. Warto wskazać, że aglomeracja poznańska jest wyjątkowym w skali kraju obszarem bardzo intensywnych powiązań edukacyjnych miasta centralnego z gminami podmiejskimi. Pod względem wielkości strumienia dojazdu do szkół podstawowych z suburbiów Poznań zajmuje drugie miejsce w Polsce, tylko nieznacznie ustępując Warszawie (Bul 2024).

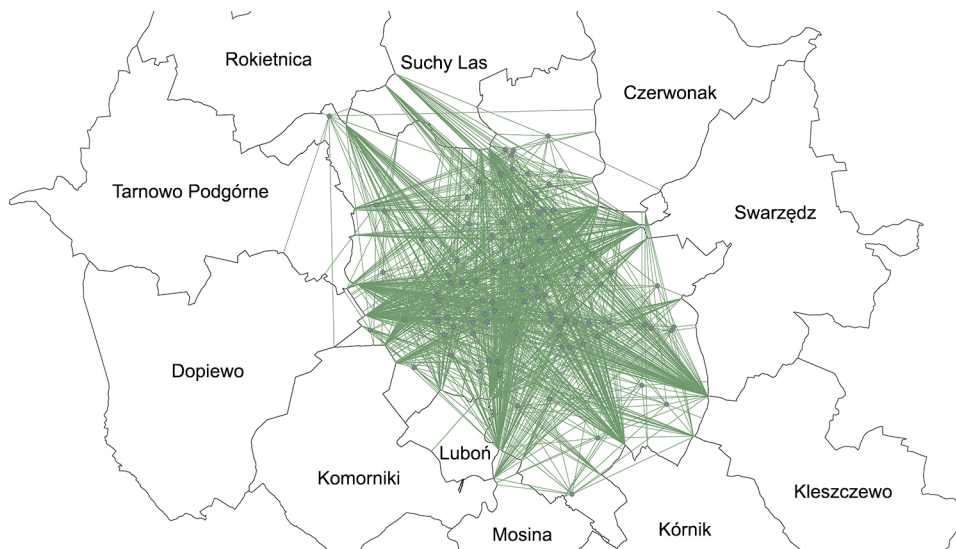
Źródła danych i metoda badań

W artykule wykorzystano kilka źródeł danych. Podstawowe znaczenie miały uzyskane z Ministerstwa Edukacji Narodowej (MEN) szczegółowe informacje o dojazdach do szkół, pochodzące z Systemu Informacji Oświatowej (SIO). Przedstawiają dla każdej ze szkół strukturę pochodzenia terytorialnego uczniów wedle miejscowości (według deklarowanej przez rodziców miejscowości zamieszkania ucznia). Zakupione od MEN dane dotyczyły roku szkolnego 2022/2023 i przedstawiały stan na 30 września 2022 r., obejmując, poza pochodzeniem terytorialnym uczniów każdej ze szkół, również kilka innych charakterystyk, takich jak np. liczba uczniów, status formalnoprawny szkoły.

Na potrzeby badań bazę dojazdów do szkół ograniczono do szkół podstawowych Poznania. Łącznie w roku szkolnym 2022/2023 było 135 takich placówek. W kolejnym kroku z bazy wyłączono placówki, które spełniały choćby jedno z poniższych kryteriów: kształciły mniej niż 50 uczniów, miały status szkoły specjalnej, szkoły w zakładzie poprawczym bądź przyszpitalnej, większość uczniów kształciły w formie tzw. edukacji domowej, miały więcej niż jedną lokalizację w mieście. Finalnie baza składała się ze zbioru 106 poznańskich szkół podstawowych oraz informacji o dojazdach do nich w układzie miejscowości zamieszkania uczniów.

W kolejnym etapie wszystkim szkołom przypisano współrzędne geograficzne na podstawie znajdujących się w bazie SIO informacji adresowych (weryfikowanych dodatkowo przez wyszukiwanie internetowe). Następnie – ze względu na cele badań – dane dojazdowe zagregowano do poziomu gmin i ograniczono do dojazdów z gmin podmiejskich. Za takie operacyjnie przyjęto wszystkie 11 gmin graniczących z Poznaniem (Czerwonak, Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Kórnik, Luboń, Mosina, Rokietnica, Suchy Las, Swarzędz, Tarnowo Podgórne). Gminy te są w artykule określane mianem „gmin ościennych”, „gmin graniczących z Poznaniem” i „gmin podmiejskich”. Wyrażenia te traktowane są na potrzeby tekstu synonimicznie.

Następnie, wykorzystując ogólnodostępne oprogramowanie QGIS, obliczono odległości euklidesowe pomiędzy lokalizacją każdej ze szkół a najbliższym punktem granicy administracyjnej każdej z gmin, która graniczy z Poznaniem (ryc. 1). Uzyskano w ten sposób zbiór 1166 odległości, który pozwolił na wyznaczenie dla każdej z gmin przedziałów odległości, do których następnie przypisano poszczególne szkoły podstawowe Poznania (poczynając od granic danej gminy były to przedziały do 1500 m, 1501–3000 m, 3001–4500 m, 4501–6000 m i powyżej 6000 m).

Ryc. 1. Linie łączące lokalizacje szkół podstawowych z najbliższymi im punktami granic gmin podmiejskich

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowo wyznaczono przedziały odległościowe dla zgeneralizowanego położenia szkół względem granic administracyjnych Poznania. W tym celu każdą z placówek przypisano do strefy odległości od granic miasta na podstawie najmniejszej z wcześniej wyliczonych wartości (czyli de facto do najbliższego punktu, który znajduje się na granicy administracyjnej Poznania). Wielkości

przedziałów ustalono w taki sam sposób jak wyżej, ale przedział powyżej 6000 m nie został w tym przypadku uwzględniony w badaniach, ponieważ żadna ze szkół nie znajdowała się w odległości większej niż 6 km od granic miasta.

Po przypisaniu szkół do odpowiednich przedziałów odległościowych, obliczono ogólną liczbę uczniów oraz liczbę uczniów dojeżdżających z poszczególnych gmin, kształcących się w szkołach zlokalizowanych w danej strefie. W przypadku analizy kierunków migracji z poszczególnych gmin wszystkie szkoły rozpatrywano łącznie. W analizie z wykorzystaniem zgeneralizowanych przedziałów odległości od granic administracyjnych Poznania wydzielono trzy podzbiory szkół, tj. publiczne samorządowe, publiczne niesamorządowe i niepubliczne (te z zasady są niesamorządowe), by zyskać bardziej szczegółową wiedzę o relacji między statusem formalnoprawnym szkoły a dojazdami uczniów z suburbiów.

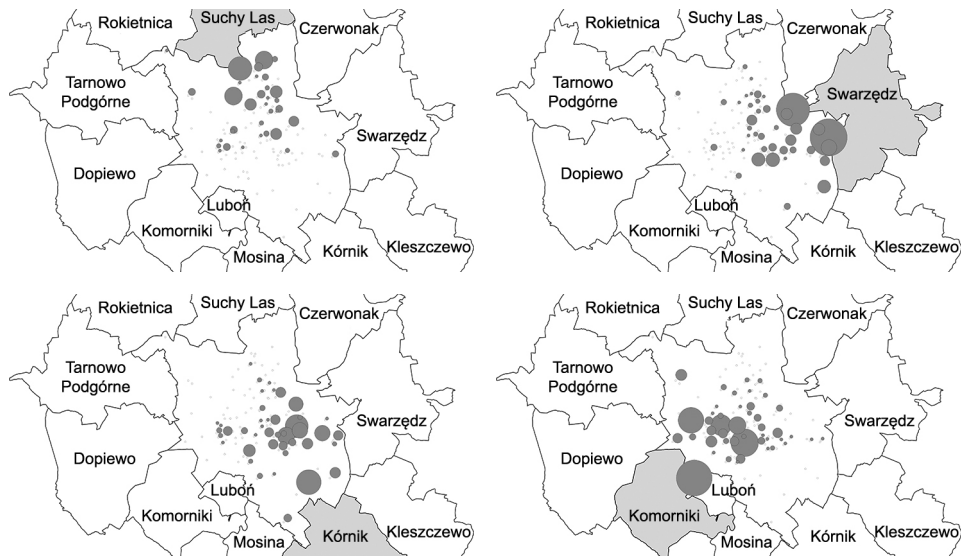
Wyniki

W roku szkolnym 2022/2023 w szkołach podstawowych Poznania kształciło się łącznie 45,8 tys. uczniów, z tego 43,9 tys. uczniów (96% ogółu) w 106 szkołach ujętych w analizie. W tej liczbie było 40 157 uczniów zamieszkujących w Poznaniu, 3144 w gminach graniczących z Poznaniem, a także 590 w bardziej odległych gminach.

Spśród gmin ościennych największa liczba uczniów pochodziła kolejno z Komornik (472), Rokietnicy (454) i Swarzędza (451). Najmniejsza zaś z Kleszczewa (94), Mosiny (161) i Lubonia (172). Zróżnicowany był również stopień powszechności kształcenia w Poznaniu wśród uczniów szkół podstawowych zamieszkujących gminy z nim graniczące. Najwyższe wartości zostały odnotowane dla Rokietnicy, z której aż 14,6% dzieci kształcących się w szkołach podstawowych uczęszcza do placówek w Poznaniu. Wysokie wartości cechowały również Suchy Las (10,0%) oraz Komorniki (9,6%). Najniższe z kolei charakteryzowały Mosinę (4,0%), Luboń (5,4%) i Tarnowo Podgórne (5,4%). Można zauważyć dość oczywistą prawidłowość, że wyższe wartości cechują gminy, których najludniejsze miejscowości znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie Poznania, niższe zaś te, które znajdują się dalej bądź mają relatywnie dobrze rozwiniętą infrastrukturę edukacyjną. Choć teoretycznie w tej drugiej grupie powinna znaleźć się Rokietnica, jest ona wyjątkiem ze względu na obowiązującą od 2013 r. umowę z miastem Poznaniem, na podstawie której formalnie włączono część miejscowości gminy w obwód szkoły podstawowej zlokalizowanej w poznańskim Kiekrzu (do tej szkoły w roku szkolnym 2022/2023 uczęszczało 296 uczniów z gminy Rokietnica, tj. 2/3 kształcących się w Poznaniu, a pochodzących z tej gminy).

Uczniowie z gmin ościennych kształcili się przede wszystkim w placówkach edukacyjnych zlokalizowanych w sektorach znajdujących się pomiędzy daną gminą a centrum Poznania. Dokumentuje to rycina 2, na której przedstawiono rozmieszczenie uczniów (w układzie szkół) pochodzących z czterech wybranych podpoznańskich gmin, tj. Suchego Lasu, Swarzędza, Kórnik i Komornik. Użyty obraz wskazuje – z jednej strony – na znaczenie odległości i możliwości

relatywnie wygodnego dojazdu do placówki jako prawdopodobnych kryteriów wyboru szkoły. Z drugiej, zaś pozwala zauważyć, że w obrębie takich umownych sektorów tylko w ograniczonym stopniu zachodzi prosta relacja „im bliżej, tym więcej uczniów z sąsiedniej gminy”.

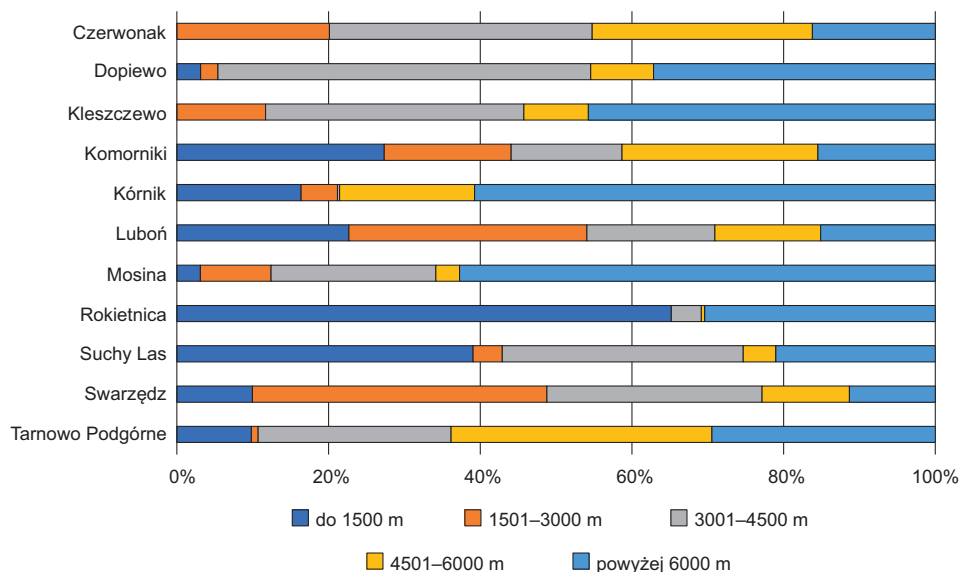

Ryc. 2. Rozmieszczenie uczniów kształcących się w poznańskich szkołach podstawowych, a zamieszkałych w gminach Suchy Las, Swarzędz, Kórnik i Komorniki
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowych.

Wniosek ten wspiera obraz uzyskany poprzez agregację liczby uczniów pochodzących z poszczególnych gmin do kolejnych przedziałów odległościowych od ich granic (ryc. 3). Można zauważyć, że rozkłady uczniów pochodzących z poszczególnych gmin, kształcących się w poznańskich szkołach, zlokalizowanych w kolejnych strefach odległościowych, są w niewielkim stopniu ze sobą zbieżne. Jak można sądzić, wynika to z nakładających się na siebie kilku uwarunkowań, tj. nierównomiernego rozmieszczenia szkół podstawowych na obszarze Poznania (w tym ich różnych typów), zwłaszcza w strefie peryferyjnej miasta, wygasającego natężenia dojazdów do szkół podstawowych wraz odległością oraz przeciętnie coraz większej powierzchni kolejnych stref wraz z oddalaniem się od granic poszczególnych gmin (wraz ze specyficznym kazusem zasięgu ostatniej strefy odległościowej, wyznaczanym przez granice administracyjne Poznania).

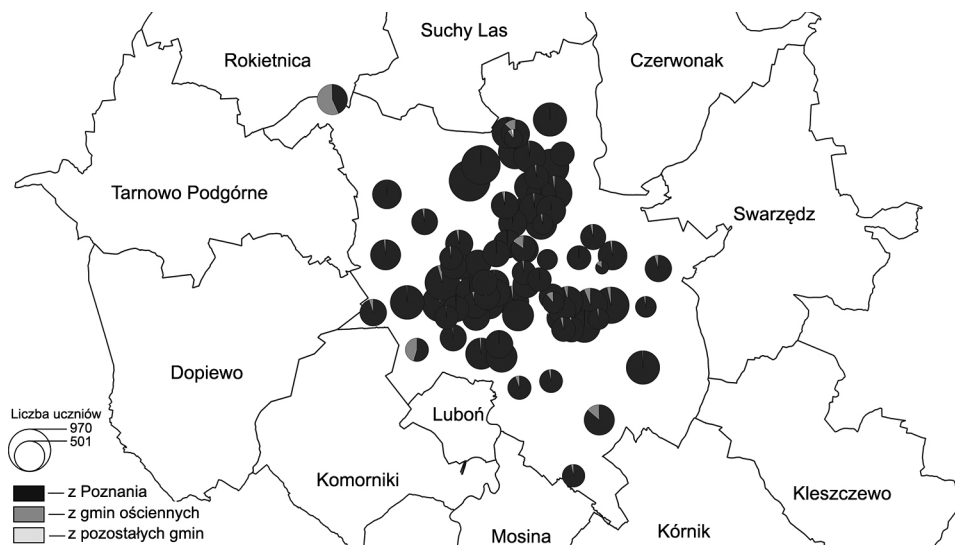
Znaczenie jednego z wyżej wymienionych uwarunkowań, tj. statusu formalnoprawnego szkoły, łatwo zweryfikować poprzez porównanie rozmieszczenia szkół publicznych oraz niepublicznych i udziału dojeżdżających z gmin ościennych wśród kształcących się w nich uczniów

Spośród ujętych w analizie 106 placówek szkoły publiczne stanowiły 82 (w tej liczbie 75 to placówki publiczny samorządowe, a 7 niesamorządowe), zaś niepubliczne 23. Rozmieszczenie szkół publicznych nawiązuje do ogólnego

Ryc. 3. Uczniowie z poszczególnych gmin podmiejskich kształcący się w poznańskich szkołach podstawowych według odległości szkoły od granicy administracyjnej danej gminy (procent ogółu uczniów gminy)

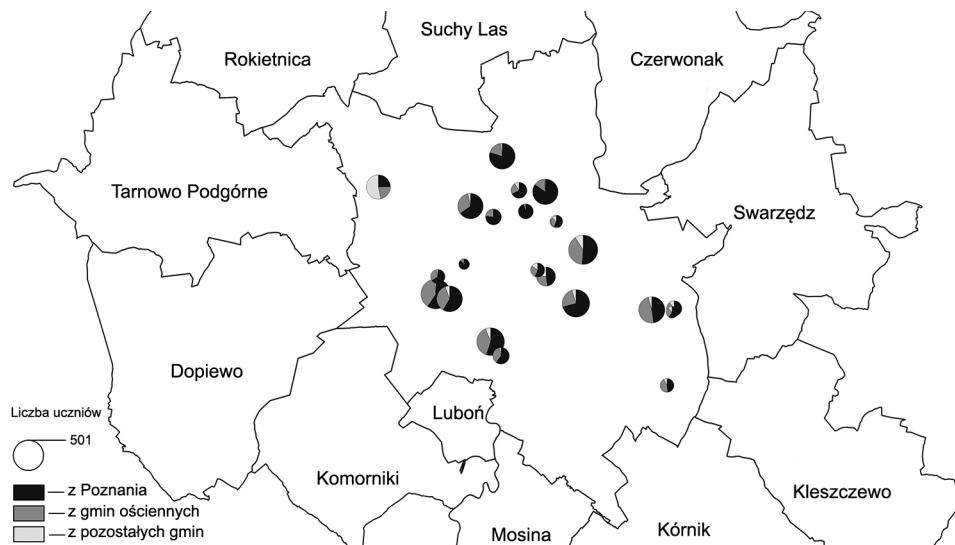
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

Ryc. 4. Uczniowie miejscowi i przyjezdni w publicznych szkołach podstawowych Poznania w roku szkolnym 2022/2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

rozmieszczenia ludności w Poznaniu ze szczególną koncentracją w strefie śródmiejskiej, na obszarach Winograd oraz Piątkowa, Grunwaldu, Jeżyc i Rataj (ryc. 4). Rozkład szkół niepublicznych był mniej regularny, z dominującą tendencją lokalizacji szkół wokół centrum miasta (ryc. 5).

Ryc. 5. Uczniowie miejscowi i przyjezdni w niepublicznych szkołach podstawowych Poznania w roku szkolnym 2022/2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

Zasadnicza różnica pomiędzy tymi rodzajami placówek występuje również w liczbie uczniów z gmin podmiejskich i ich udziale w ogóle uczniów. Najwięcej, tj. 1719 uczniów (54,7%), kształciło się w placówkach niepublicznych, nieco mniej, tj. 1425 (45,3%), w publicznych (w tym 979, tj. 31,1%, w publicznych samorządowych i 446, tj. 14,2%, w publicznych niesamorządowych). Po uwzględnieniu znacznych różnic w liczbie placówek poszczególnych typów i ich wielkości, udział uczniów z gmin graniczących z Poznaniem w ogóle uczniów wynosił zaledwie 3,7% dla szkół publicznych (ze znaczną różnicą pomiędzy szkołami publicznymi samorządowymi – 2,7% i niesamorządowymi – 17,2%) i 30,9% dla niepublicznych.

W kolejnym etapie analiz sprawdzono, czy placówki publiczne i niepubliczne cechują odmienne prawidłowości rozkładu udziału uczniów dojeżdżających ze strefy podmiejskiej wraz z oddalaniem się od granic administracyjnych Poznania. W tym celu obliczono udział uczniów dojeżdżających z gmin ościennych w kolejnych półtorakilometrowych strefach od granic administracyjnych Poznania, z wyszczególnieniem trzech – wcześniej wspomnianych – typów szkół podstawowych, tj. szkół publicznych samorządowych (placówek ogólnodostępnych, w których nauka jest bezpłatna, prowadzonych przez samorząd miejski), szkół publicznych niesamorządowych (placówek ogólnodostępnych, w których edukacja jest

bezpłatna, prowadzonych przez osoby fizyczne, organizacje wyznaniowe, fundacje, stowarzyszenia itd.) oraz szkół niepublicznych (placówek, które nie muszą być ogólnodostępne, w których edukacja jest zasadniczo odpłatna, prowadzonych przed inne podmioty niż samorząd lokalny). Dane ujęte w tabeli 1 wskazują na istotne różnice nie tylko we wcześniej wskazanym udziale uczniów z gmin podmiejskich, ale również w ich rozkładzie w układzie stref od granic administracyjnych Poznania.

Tabela 1. Uczniowie z gmin ościennych w szkołach podstawowych Poznania z wyszczególnieniem kolejnych stref odległościowych od granic administracyjnych miasta i statusu formalnoprawnego placówki (rok szkolny 2022/2023)

Szkoly publiczne samorządowe			
Strefa	Uczniowie		
	liczba	w tym z gmin ościennych	
		liczba	procent ogółu
do 1500 m	6015	486	8,1
1501–3000 m	11285	153	1,4
3001–4500 m	10140	163	1,6
4501–6000 m	8299	177	2,1
Szkoly publiczne niesamorządowe			
Strefa	Uczniowie		
	liczba	w tym z gmin ościennych	
		liczba	procent ogółu
do 1500 m	773	199	25,7
1501–3000 m		Nie dotyczy	
3001–4500 m	494	79	16,0
4501–6000 m	1321	168	12,7
Szkoly niepubliczne			
Strefa	Uczniowie		
	liczba	w tym z gmin ościennych	
		liczba	procent ogółu
do 1500 m	1067	270	25,3
1501–3000 m	1948	700	35,9
3001–4500 m	1743	545	31,3
4501–6000 m	806	204	25,3

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku szkół publicznych samorządowych, które można nieco upraszczając utożsamiać z typowymi „rejonowymi” placówkami (tj. z wyznaczonymi obwodami szkolnymi – por. Piwowski 1992, 2006, Bajerski 2021), zauważalny jest przede wszystkim relatywnie duży udział uczniów z gmin ościennych w szkołach zlokalizowanych na miejskich peryferiach, tj. w niewielkiej odległości

od granic administracyjnych Poznania (8,1% vs maksymalnie 2,1% w pozostałych strefach). Na tej podstawie można by wysunąć wniosek, że te peryferyjnie zlokalizowane szkoły są istotną alternatywą dla szkół rejonowych w gminach ościennych, zaś ich atrakcyjność jest – najpewniej z racji niewielkiej odległości do pokonania – wyraźnie większa niż palcówek położonych bliżej centrum Poznania. Wniosek taki byłby jednak nieco przedwczesny z powodu konieczności uwzględnienia specyficznego kazusu szkoły w poznańskim Kiekrzu, która – jak wspomniano wcześniej – jest szkołą obwodową dla części uczniów gminy Rokietnica. Jeśliby pominąć to specyficzne uwarunkowanie, zakładając podobny udział uczniów podmiejskich w tej placówce jak w innych o podobnych położeniu, to można zauważyć, że udział uczniów z gmin ościennych z najbardziej peryferyjnie położonych publicznych samorządowych szkół podstawowych wynosiłby około 4%. Wciąż byłaby to wartość blisko dwukrotnie wyższa niż w pozostałych strefach (wskazująca na znaczenie odległości w wyborze szkoły), ale sugerująca raczej niewielką atrakcyjność takich placówek względem obwodowych gminnych szkół w gminach ościennych. Co można wiązać z tożsamym statusem formalno-prawnym i bardzo podobnymi uwarunkowaniami funkcjonowania.

W przypadku publicznych niesamorządowych szkół podstawowych dane zawarte w tabeli 1 wskazują z jednej strony na ich wysoką atrakcyjność dla uczniów pochodzących ze strefy podmiejskiej oraz – z drugiej – na wyraźny spadek ich atrakcyjności wraz z odległością od granic miasta. O ile w szkołach zlokalizowanych w najbardziej peryferyjnej strefie udział uczniów z gmin ościennych wynosił ponad 25%, o tyle w bardziej centralnie położonych strefach już zaledwie kolejno 16,0 i 12,7% (tab. 1). Choć zaobserwowana prawidłowość wydaje się wyraźna, należy mieć na uwadze przede wszystkim niewielką liczbę takich placówek, co prowadzi do konieczności zachowania większej ostrożności w interpretacji i generalizacji wyników.

Szkoły niepubliczne Poznania, jak wskazano, kształcą ponad połowę uczniów dojeżdżających ze strefy podmiejskiej, którzy stanowią w nich niemalże 1/3 ogółu uczniów. Co ciekawe, udział ten, choć wykazuje pewne różnice między poszczególnymi strefami od granic administracyjnych miasta (w zakresie od 25,3 do 35,9%), nie spada wraz z oddalaniem się od nich. Sugeruje to, że lokalizacja szkoły niepublicznej w strukturach miejskich nie ma kluczowego znaczenia dla ogólnego stopnia przyciągania uczniów spoza miasta. Lokalizacja szkoły przekłada się jednak istotnie na strukturę dojeżdżających z poszczególnych gmin, zgodnie z prawidłowością zaobserwowaną dla ogółu uczniów (ryc. 2). W przypadku szkół niepublicznych prowadzi to do sytuacji, w której szkoły na Grunwaldzie, np. Społeczna Szkoła Podstawowa nr 1 im. św. Urszuli Ledóchowskiej STO oraz Szkoła Podstawowa International School of Poznań, przyciągają uczniów przede wszystkim z gmin położonych po południowej i zachodniej stronie miasta (Dopiewo, Komorniki i Tarnowo Podgórne), w których stanowią oni łącznie odpowiednio 91% i 81% ogółu uczniów z gmin ościennych. Z kolei placówki na północy miasta, np. Piątkowska Szkoła Społeczna im. dr Wandy Błęńskiej, przyciągają głównie uczniów zamieszkujących pobliską gminę Suchy Las (stanowią w niej 76% uczniów dojeżdżających z gmin graniczących z Poznaniem). Odmiernym

przykładem, ale pasującym do omawianej tendencji, są szkoły w śródmieściu, które cechuje relatywnie wyrównany udział uczniów z poszczególnych gmin podmiejskich.

Podsumowanie i dyskusja

Przedstawione w artykule wyniki badań nad dojazdami do szkół podstawowych w Poznaniu prowadzą do kilku zasadniczych ustaleń.

Po pierwsze, położenie szkół w strukturach miejskich i względem suburbiów ma znaczenie w kształtowaniu dojazdów do nich z gmin ościennych. Ogólną prawidłowością, którą zaobserwowano i którą trudno uznać za zaskakującą, jest koncentrowanie się dojazdów do szkół z poszczególnych gmin graniczących z Poznaniem w sektorach znajdujących się – w uproszczeniu – między daną gminą a centrum Poznania. Współgra to z prowadzonymi wcześniej badaniami Walaszek (2016), która wykazała, że podstawowym kryterium wyboru szkoły podstawowej w aglomeracji poznańskiej była dogodna lokalizacja wobec miejsca zamieszkania. Choć trzeba zaznaczyć, że dogodność lokalizacji jest względna i można podejrzewać, że oceniana jest w relacji do subiektywnych oczekiwań, szlaków dziennej mobilności i realnej struktury przestrzennej placówek edukacyjnych.

Po drugie, uczniowie z gmin ościennych dojeżdżają przede wszystkim do placówek niepublicznych, a zatem tych, których jest niewiele w strefie podmiejskiej Poznania (Walaszek 2016), a które często oferują alternatywne wobec standardowego modelu kształcenia i wychowania. Popularność tych szkół rośnie ze względu na wysokie aspiracje edukacyjne i poprawę sytuacji ekonomicznej mieszkańców Polski (por. Zbróg 2010). Ważne są też uwarunkowania społeczne, takie jak chęć kształcenia dziecka w środowisku uznanym za stymulujące i bezpieczne, skupiającym dzieci z rodzin o podobnych zasobach społeczno-kulturowych i finansowych (Mazurowska 2021). Ponieważ dodatkowe wydatki edukacyjne ponoszą częściej rodzice ponadprzeciętnie zamożni i ponadprzeciętnie wykształceni (Rokicka, Sztanderska 2013), to nie zaskakuje, że niepubliczne szkolnictwo jest jednym z wehikułów napędzających reprodukcję statusu społecznego i nierówności społecznych (Ball 2003).

Alternatywnymi rodzajami placówek są często również omawiane w tekście publiczne szkoły niesamorządowe. W przypadku Poznania większość takich szkół prowadzona jest przez organizacje wyznaniowe i stowarzyszenia o charakterze religijnym. Oferują one edukację wraz z określonym modelem formacyjnym, co odróżnia je od publicznych szkół samorządowych. Przyjmując, że szkoły niepubliczne i publiczne niesamorządowe prowadzone przez organizacje i stowarzyszenia wyznaniowe można łącznie określić mianem szkół alternatywnych wobec standardowych publicznych szkół podstawowych, to trzeba uznać, że w przypadku Poznania skupiają one razem niemalże 2/3 wszystkich uczniów z gmin ościennych, którzy kształcą się na tym poziomie edukacji w Poznaniu. Pozwala to domniemywać, że to właśnie poszukiwanie alternatywnych form edukacji, wychowania i opieki, przy braku odpowiednich placówek w gminie zamieszkania,

jest kluczową motywacją zamieszkujących suburbia rodziców, którzy decydują o zapisaniu dziecka do szkoły w Poznaniu. Dodatkowym czynnikiem może być to, że szkoły niepubliczne zazwyczaj mają dobrze rozwiniętą ofertę zajęć dodatkowych, a uczęszczanie na nie w szkole pozwala ograniczyć ewentualne pozaszkolne wahadłowe dojazdy z przedmieść do miasta centralnego (por. Barczykowska 2021).

Po trzecie, badania wykazały zróżnicowany wpływ odległości od gmin podmiejskich na dojazdy do szkół o różnym statusie formalnoprawnym. O ile w przypadku placówek publicznych (zarówno samorządowych, jak i niesamorządowych) udział uczniów z gmin ościennych malał wraz z oddalaniem się od granic administracyjnych Poznania, o tyle w przypadku placówek niepublicznych taka prawidłowość nie występowała. Generalizując, można więc stwierdzić, że w przypadku publicznych szkół podstawowych ich lokalizacja w określonej strefie Poznania miała wpływ nie tylko na kierunki dojazdów uczniów z gmin podmiejskich, ale także na ich liczbę, przekładając się na udział w ogólnej liczbie uczniów szkoły. W przypadku szkół niepublicznych lokalizacja wpływała na kierunki dojazdów uczniów (tj. strukturę terytorialną dojeżdżających do poszczególnych szkół), ale nie na ich liczbę i udział wśród ogółu uczniów.

Szczególnie wart omówienia wydaje się kazus szkół niepublicznych, które – niezależnie od położenia – wydają się podobnie atrakcyjne dla podmiejskich rodzin. Uzyskane wyniki sugerują, że szkoły położone peryferyjnie w strukturze przestrzennej miasta cechuje wysoka atrakcyjność „kierunkowa”, tj. dla rodzin zamieszkujących pobliskie gminy podmiejskie i niska dla zamieszkujących gminy po przeciwnej stronie miasta. Z kolei w przypadku szkół zlokalizowanych centralnie można wskazać na atrakcyjność „rozproszoną”, która sprawia, że są porównywalnie atrakcyjne dla mieszkańców całego obszaru podmiejskiego. Na podstawie przeprowadzonych badań nie sposób oczywiście rozstrzygnąć, jakie motywacje kierują rodzicami dowożącymi dzieci do śródmiejskich szkół niepublicznych i jaką rolę w wyborze szkoły odegrały różne cechy poszczególnych placówek i opinia o nich.

Niniejszy artykuł odsonił tylko małą część złożoności edukacyjnych relacji między dużymi miastami i ich strefą podmiejską. W tekście obszary podmiejskie ujęto łącznie jako obszar źródłowy dojazdów do miejskich szkół, pomijając specyfikę poszczególnych gmin i miejscowości, w tym strukturę funkcjonujących w nich placówek oświatowych. Jest to istotne, ponieważ obecnie części podmiejskich obszarów trudno przypisać standardowo łączone z suburbiami zapóźnienia w rozwoju różnych rodzajów infrastruktury, w tym edukacyjnej, jak w klasycznych już dziś książkach Jacksona (1987) i Kunstlera (1994). W ostatnim 10-leciu nastąpił w nich wyraźny rozwój nie tylko publicznej infrastruktury edukacyjnej, ale również powstały nowe podstawowe szkoły niepubliczne (np. w graniczącym z Poznaniem Suchym Lesie otwarto dwie). Z tego względu nie tylko warto ująć to zagadnienie w kolejnych badaniach, ale też warto spojrzeć na relacje edukacyjne duże miasto–obszary podmiejskie dynamicznie, na co pozwalają dane gromadzone w SIO (niezależnie od pewnych wątpliwości dotyczących stopnia prawdziwości informacji o miejscu zamieszkania uczniów).

Konflikt interesów

Autor deklaruje brak występowania konfliktu interesów. Oświadczam, że tekst artykułu jest w całości jego dziełem.

Literatura / References

- Bajerski A. 2011. Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie usług edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Bajerski A. 2012. Przemieszczenia uczniów między obwodami szkolnymi a zróżnicowanie wyników publicznych szkół podstawowych i gimnazjów. Przypadek Poznania. *Studia Regionalne i Lokalne*, 13(48): 62–76.
- Bajerski A. 2014. Klasyfikacja typologiczna sieci szkół podstawowych w gminach Polski. *Przegląd Geograficzny*, 86(4): 541–566.
- Bajerski A. 2016. Struktura społeczno-przestrzenna, lokalna polityka edukacyjna a zróżnicowanie wyników egzaminacyjnych gimnazjów w dużym polskim mieście. Przykład Poznania. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 34: 119–130.
- Bajerski A. 2021. Osadniczo-ludnościowe uwarunkowania organizacji przestrzennej szkolnictwa podstawowego w Polsce. Ujęcie ilościowe. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Bajerski A., Kisiąła W. 2023. Wybrane czynniki kształtujące natężenie dojazdów do różnych typów szkół ponadpodstawowych w Poznaniu. *Czasopismo Geograficzne*, 94(2): 289–306.
- Ball S.J. 2003. The risks of social reproduction: The middle class and education markets. *London Review of Education*, 1(3): 163–175.
- Barczykowska A. 2021. (Niby) idylla przedmieścia – rozważania o szansach i barierach w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży. *Spółczesność. Edukacja. Język*, 14: 19–39.
- Bartosiewicz B. 2012. Powiązania społeczne w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym. *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 147: 83–103.
- Beim M. 2007. Modelowanie procesu suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej z wykorzystaniem sztucznych sieci neuronowych i automatów komórkowych. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań (rozprawa doktorska).
- Bul R. 2024. Dojazdy do szkół w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2022/23. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 72: 231–259.
- Bul R., Walaszek M. 2015. Dojazdy do pracy i szkół jako podstawowe kryterium delimitacji obszarów funkcjonalnych miast. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 29: 119–138.
- Burdick-Will J., Logan J.R. 2017. Schools at the rural-urban boundary: Blurring the divide? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 672(1): 185–201.
- Falski M. 1925. Materiały do projektu sieci szkół powszechnych: na obszarze województw: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego i białostockiego oraz m. st. Warszawy. Książnica-Atlas, Warszawa.
- Guzik R. 2003. *Przestrzenna dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Holme J.J., Frankenberg E., Diem S., Welton A.D. 2013. School choice in suburbia: The impact of choice policies on the potential for suburban integration. *Journal of School Choice*, 7(2): 113–141.
- Hoxby C.M. 2002. How school choice affects the achievement of public school students. [W:] P.T. Hill (red.), *Choice with equity*. Hoover Institution Press, Stanford, s. 141–178.
- Jackson K.T. 1987. *Crabgrass frontier: The suburbanization of the United States*. Oxford University Press, New York, Oxford.
- Jurkowski W., Ilnicki D. 2025. Dojazdy do szkół ponadpodstawowych we Wrocławiu. *Czasopismo Geograficzne*, 96(2): 295–321.
- Kunstler J.H. 1994. *Geography of nowhere: The rise and decline of America's man-made landscape*. Simon and Schuster, Chicago.
- Mazurowska A. 2021. Uwarunkowania wyboru prywatnej szkoły podstawowej przez rodziców z klasy średniej. Wybrane konteksty. *Roczniki Nauk Społecznych*, 49(4): 47–63.

- Ormicki W. 1932. Badania sfery wpływu w geografii miast. *Wiadomości Geograficzne*, 10: 84–87.
- Piwowarski R. 1992. Sieć szkolna a dostępność kształcenia. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Piwowarski R. 2006. Edukacja z perspektywy lokalnej i międzynarodowej. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Rokicka M., Sztanderska U. 2013. Cechy społeczno-ekonomiczne rodziny a ponoszenie wydatków na prywatne dobra i usługi edukacyjne. *Edukacja*, 121(1): 7–23.
- Walaszek M. 2013. Dostępność placówek edukacyjnych w gminach Aglomeracji Poznańskiej. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 15(3): 167–192.
- Walaszek M. 2016. Dostępność przestrzenna szkół oraz warunki i wyniki nauczania w aglomeracji poznańskiej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Wysocka D., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E. 2022. Identyfikacja i ocena głównych problemów rozwoju strefy podmiejskiej w dokumentach strategicznych i planistycznych gmin powiatów bydgoskiego i toruńskiego. *Czasopismo Geograficzne*, 93(1): 83–106.
- Xiang L., Stillwell J. 2023. Rural–urban educational inequalities and their spatial variations in China. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 16(2): 873–896.
- Zbróg Z. 2010. Dynamika rozwoju niepublicznych szkół podstawowych. *Forum Oświatowe*, 43(2): 143–159.

The location and status of primary schools and the commuting patterns of suburban pupils: the case of Poznań

Abstract: Urban–rural relations provide an important context for understanding the functioning of educational institutions, particularly in suburban areas experiencing processes of urbanisation. Such areas are characterised not only by dynamic transformations in school networks but also by substantial educational flows between suburban zones and their respective core cities. This article focuses on the latter phenomenon, using Poznań as a case study to investigate the extent to which the spatial positioning of schools within the urban fabric, alongside their institutional status (public versus non-public), shapes both the direction and magnitude of commuting from surrounding suburban municipalities.

Drawing on detailed data from the Educational Information System (System Informacji Oświatowej), the analysis led to several key findings.

First, the location of schools within the urban structure, and in relation to neighbouring suburbs, plays a significant role in shaping commuting patterns from adjoining municipalities. A broad and unsurprising tendency was observed: pupils from a given suburban municipality typically commute to schools situated in those sectors of the city which lie – broadly speaking – between their municipality and the city centre.

Second, pupils residing in suburban municipalities predominantly travelled to non-public schools. Such institutions are scarce within the suburban zone of Poznań and frequently provide alternative pedagogical models distinct from those offered by mainstream public schooling.

Third, in the case of public primary schools, their specific location within Poznań influenced not only the direction of commuting flows from surrounding municipalities but also the absolute number of suburban pupils and their share within the total school enrolment. By contrast, for non-public schools, location affected the directionality of commuting but had no significant bearing on pupil numbers or their proportion of the school population. Schools located near the municipal boundary attracted pupils predominantly from adjacent suburbs – a pattern described here as “directional attractiveness” – whereas those situated closer to the city centre drew pupils from across the entire suburban belt, exemplifying what we term “dispersed attractiveness”.

Keywords: Poznań, suburban areas, school commuting, primary education, public schools, non-public schools

Data przekazania tekstu: 31.07.2025; data zaakceptowania tekstu: 12.11.2025.

Article submitted: 31.07.2025; article accepted: 12.11.2025.